

Postideologisen Venäjän sananvapaudesta

Helsingin kirjamesseilla vierailleet venäläiset nykykirjailijat Andrei Astvatsurov, Dmitri Gluhovski ja Olga Slavnikova keskustelivat messujen iltaklubilla sekä lehdistötilaisuudessa sananvapaudesta. Kirjailijoita haastatteli Helsingin yliopiston venäläisen kirjallisuuden dosentti Tomi Huttunen.

Kirjailijoiden kokemus Venäjän sananvapaustilanteesta osoittautui huomattavasti monisyisemmäksi kuin voisi arvella esimerkiksi Toimittajat ilman rajoja -järjestön raporttien perusteella. Näissä raporteissahan Venäjä on viime vuosina pärjännyt varsin kehnosti. Itse asiassa kirjailijat olivat yhtä mieltä siitä, että kirjallisuus on tänä päivänä Venäjällä vapaampaa kuin koskaan. Vaikka maassa esiintyy suoriakin sensuuritoimenpiteitä, koskevat ne lähinnä massamediaa.

Astvatsurovin mukaan tämä kertoo myös kirjallisuuden merkityksen vähenemisestä. Nyky-Venäjällä vallassa ovat anti-ideologiset pragmatit, joita eriävät mielipiteet eivät häiritse, jos niitä esitetään kaunokirjal-

lisuuden kaltaisissa vähämerkityksisillä foorumeilla. ”Yhteiskuntaan vaikuttamaan pyrkivän kirjailijan ongelmana Venäjällä ei ole niinkään sensuuri vaan kansan passiivisuus”, Astvatsurov kertoo. ”Venäjistä on tullut typerä *glamour*-yhteiskunta. Kirjallisuus on täysin vapaata, mutta samalla se on myös lähes täysin syrjäytynyt poliittisesta kamppailusta. Vain se mikä vaikuttaa vaalituloksiin – televisio ja suuret sanomalehdet – on kontrolloitua”.

Ideologinen krapula

Astvatsurovin mukaan 1990-luvun Venäjän liberalismi, pluralismi sekä ideologioiden taistelu tapahtuivat uusliberalistisen talouspolitiikan ja heikon valtion kehityksessä. Ideologioiden taakse kätkeytyi yksityisiä taloudellisia intressejä, joiden paljastuminen murensi sekä kansan että älymystön uskoa poliittisiin toimijoihin. Kirjailija ei ole itsekään kovin innoissaan nykyisen opposition johtohahmoista, joilla on monilla tausta Jeltsinin hallinnossa sekä epäilyttäviä sidoksia oligark-

keihin. ”Miksi tukisin tyyppiä, jonka ollessa ministerinä minun oli pakko raataa kolmessa työssä maksaakseni surkean kämpäni vuokran?”, Astvatsurov kysyy. Myös yhteiskunnallisina esiintyvien taiteilijoiden motiivit ovat usein kaikkea muuta kuin puhtaat. Romaanissaan *Ihmiset alastomuudessa* Astvatsurov kirjoittaakin varsin pisteliääseen sävyyn kirjailijoista, jotka turvautuvat ”politiikkaan” lähinnä hyödyntääkseen kohun logiikkaa oman uransa edistämiseksi.

”Venäläisillä on ideologinen krapula”, Dmitri Gluhovski puolestaan toteaa. ”Meikälaisittain se menee niin, että vanhemmat joivat, ja nyt lasten päätä särkee”. Gluhovskin esikoisromaanissa *Metro 2033* ydintuhoa Moskovan metroon paenneet ihmiset ovat muodostaneet asemille pienois-yhteisöjä, jotka edustavat eri ideologioita ja uskontoja – kommunismia, fasismia, islamia ja ortodoksista uskoa. Romaanin päähenkilö kulkee asemalta toiselle pettyen vuorotellen kaikkiin ideologioihin. Lopulta hän päätyy toteamaan, ettei voi luottaa kuin itseensä. Gluhovskin mukaan tarina kuvaa vertauskuvallisesti hänen oman sukupolvensa eli 1990-luvulla aikuistuneiden kokemusta.

Myös Olga Slavnikovan mielestä uutta Venäjää sävyttää ideologioiden tyhjentyminen merkityksistä. Edes kommunistit eivät hänen mielestään enää ole aidosti ideologinen puolue.

Alle 25-vuotiaille tarkoitettun Debjut-kirjallisuuspalkinnon koordinaattorina toimiva Slavnikova lukee valtavasti nuorien kirjoittajien tekstejä. Hänen mukaansa tekstejä sävyttää tulokseton etsintä, ja ”koska nyky maailmasta on vaikea saada selvää, nuoret kirjoittajat turvautuvat ikuisuusaiheisiin”.

Andrei Astvatsurov. Kuva: Hanni Hyvärinen.

Koordinaattorin tehtävässä Slavnikova on törmännyt myös suoraan sensuuriin. Slavnikovan valittua vuoden 2009 palkintolautakuntaan aktiivisena kansallisbolševikkina tunnetun kirjailija Zahar Prilepinin televisiokanavien edustajat ilmoittivat hänelle, että palkintotilaisuutta ei voida televisoida, mikäli Prilepin on lautakunnassa. Osoittautui, että Prilepinin nimi oli vastikään päätynyt ns. *stoplistille*, viranomaisten nimilistalle henkilöistä, joita ei saa näyttää televisiossa. Slavnikova ei kuitenkaan perunut Prilepinin nimityspäätöstä. Vallanpitäjien pragmaattista asennetta kuvastaa hyvin se, että samaan aikaan kuin Prilepinin näyttämisen televisiossa oli kiellettyä, tämän tekstejä julkaistiin useissa lehdissä. Myös Prilepinin kirjat olivat entiseen tapaan saatavilla.

Slavnikova uskoo, että tällä hetkellä vapaa poliittinen keskustelu toteutuu parhaiten *blogosfääri*ssä. Gluhovski ja Astvatsaturov ovat skeptisempiä. Gluhovskin mukaan nettikeskustelun ongelmana eivät ole niinkään suorat sensuuroimenpiteet vaan viranomaisten palkkaamat ammattimaiset ”keskustelijat” eli *floodaa-*

jat (ven. *fludery*), jotka pyrkivät hukuttamaan kritiikin valtaa myötäilevään hälyyn. ”Keskustelun käyminen netissä on hankalaa”, Astvatsaturov myöntää. Hänen mukaansa, ”ongelma on siinä, että ammattilaisen tai asiantuntijan punnituilla puheenvuoroilla on sama painoarvo kuin millä tahansa mölinällä. Verkko on kaatopaikka”.

Abstrakti vapaus ja konkreettinen pamppu

”Nykyinen hallintomme on toki enemmän autoritäärinen kuin moniarvoinen”, sanoo Astvatsaturov. ”Mutta se on onnistunut kohottamaan ihmisten elintaso. Useimmille se riittää. Sikäli kuin vapaus tarkoittaa 90-luvun todellisuutta, sitä ei monikaan kaipaa. Se oli enemmistölle jopapäiväistä taistelua”. Hänestä on kuvaavaa, että Pietarin viimeaikaisista mielenosoituksista eniten väkeä ovat keränneet ne, joissa on vastustettu kaupungin historialliseen ilmeeseen sopimattomia rakennusprojekteja. ”Ihmiset eivät ole kiinnostuneita abstraktista vapaudesta. Se, mitä näkyy auton ikkunasta, on heille

tärkeämpää”.

Astvatsaturov osallistui aiemmin itsekin mielenosoitukseen, mutta kiertää ne nykyisin kaukaa. ”Rillipäänähän olen tavallaan vammainen, ymmärtättehän, ja Venäjän miliisiä on ohjeistettu niin, että kenellä on pamppu, hänen on ehdottomasti sitä käytettävä. Ei se ole mikään salaisuus. Kuka tahansa voi käydä YouTubea katsomassa, millaisia otteita miliisi käyttää.” Esimerkiksi hakusanalla *Marš nesoglasnyh* (”Erimielisten marssi”), yleisnimitys Toinen Venäjä -oppositiokoalition järjestämille mielenosoituksille) Internetistä löytyykin nopeasti jos jonkinlaisia rähinää.

Kirjailijoiden puheissa ideologisesta tyhjiöstä tuntuu nousevan esiin kokemus siitä, että ikään kuin yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun polttavimpana ongelmana Venäjällä ei sittenkään olisi sananvapauden, vaan *sanottavan* puute. Israelissa opiskellut ja useita vuosia toimittajana Saksassa ja Ranskassa työskennellyt Gluhovski on sitä mieltä, että varsinaista sensuuria merkittävämpi ongelma Venäjällä on itsensensuuri. ”Toimittajat eivät ole ideologisesti sen motivoituneempia kuin vallanpitäjätäkään”, hän toteaa. ”Vallalla on oman edun ja uran edistämisen ilmapiiri”.

Gluhovski kertoo, että tärkeimpien tiedotusvälineiden kuten valtakunnallisten televisiokanavien edustajat pitävät viikoittain palavereja Kremlin edustajien kanssa. ”Tiedotusvälineissä tunnetaan hallinnon kulloinenkin mieliala, jota myötäillään enemmän miellyttämisen halusta kuin pakosta”. Astvatsaturovin mielestä Venäjällä on vain kaksi tai kolme aitoa journalismia tekevää sanomalehteä. Television keskusteluohjelmia hän kuvaa ”poliittiseksi teatteriksi”, jossa ennemminkin näytellään eriävien mielipiteiden esittämistä kuin todella kiistellään ideologisella

Olga Slavnikova. Kuva: Hanni Hyvärinen.

tasolla. ”Pietarin paikallistelevi-
on toimittajien joukossa on monia
entisiä oppilaitani”, Astvatsurov
kertoo, ”mutta valitettavasti enim-
mäkseen kehuimpia. Niitä, joille
ei edes pälkähdä päähän sellainen
ajatus, että viranomaisten sanoja
on mahdollista kyseenalaistaa”.

Andrei Astvatsurov (s. 1969) on Pietarin valtionyliopis-
ton dosentti, kirjallisuudentutkija
ja tunnettu kriitikko, jonka pseu-
doautobiografinen esikoisromaani

Ihmiset alastomuudessa (2009/
Idiootti 2010) satirisoi Venäjän
nykyälymystöä sekä neuvosto-
nostalgiaa.

Dmitri Gluhovski (s. 1979)
on journalisti ja kirjailija. Glu-
hovskin yli 20 kielelle käännet-
ty esikoisromaani *Metro 2033*
(2005/Like 2010) kertoo ydin-
tuhoa Moskovan metroon paen-
neista eloonjääneistä, jotka elävät
metroasemilla eri ideologioiden
mukaan järjestäytyneissä pienois-

yhteiskunnissa.

Olga Slavnikova (s. 1957) on
kirjailija sekä kirjallisuusvaikut-
taja. Hänen tunnetuin teoksensa
on Venäjän Bookerilla palkittu
romaani *2017*, joka kertoo vuonna
2017 tapahtuvan vallankumouk-
sen suunnittelusta. Slavnikovan
tuotantoa ei toistaiseksi ole suo-
mennettu.

**Hanni Hyvärinen &
Tuukka Sandström**

Tiedä enemmän

Idäntutkimus ilmestyy neljä kertaa vuodessa
noin 100 sivun tietopakettina. Lehden teemoja
ovat olleet mm. Venäjän Media, Epävirallinen
Venäjä, Islam Venäjällä, Baltia, Karjala ja
Emigrantit.

*”Idäntutkimus on hauskan monipuolinen:
perinteisen Venäjän talouden ja poliittisen tut-
kimuksen rinnalla käsitellään yhtä luontevasti
vaikkapa teatteria, valokuvaa ja kirjallisuutta”*

Jan Rydman, Tieteessä tapahtuu

*”Tähän mennessä ilmestyneitä numeroita lukee
ilokseen... Idäntutkimus on elävä ja ajan her-
molla oleva lehti, joka ei tingi tasosta ja luottaa
asiaan.”* **Pekka Pesonen**, Helsingin Sanomat

Vuositilaus 28 euroa, ulkomaille 33 euroa ja
opiskelijat 18 euroa

Tilaukset:
Idäntutkimus,
VIETS ry,
Aleksanteri-instituutti,
PL 42,
00014 Helsingin yliopisto,
puh (09) 1912 3645
faksi (09) 1912 4175
viets-idantutkimus@helsinki.fi

www.helsinki.fi/idantutkimus